

L'EXPLORACIÓ D'ILLES CONEGUDES

per Pere Calders

III

ELS ANYS DE PROVA

Sense filosofia són imperfectes els poetes; sense poesia són imperfectes els pensadors i els crítics.

NOVALIS

En un article publicat a la revista «Índice», l'autor d'una entrevista amb en Molas preguntava si era cert que la narrativa catalana havia trencat, d'uns anys ençà, el «cercle màl·lic» de la poesia. I en Molas, conseqüent amb les seves apreciacions personals, responia que sí, donant per certs la ruptura i el malefici. Les raons eren les mateixes que, analitzades més a fons, serveixen de base a l'opuscle «La literatura de postguerra»: el gust per l'orfebreria de la paraula distreia els escriptors de dedicar la deguda atenció als problemes i a les idees del seu temps.

Suposant que això hagués estat així — i no ho fou pas del tot, de bon tros —, seria injust i *evasiu* no considerar-ne les causes i deixar de banda un fet d'una gran transcendència històrica. L'any 1913 foren publicades les Normes, i l'autoritat d'en Fabra, la màgia de l'obra i el geni de l'home, són acceptats amb una disciplina admirable; de cop i volta quedaren liquidades oposicions gairebé irreductibles i tot d'amors propis personals foren generosament sacrificats a una empresa col·lectiva. Del 1913 al 1936, just el quart de segle que emmarca la generació de la preguerra, els escriptors catalans s'aplicaren a utilitzar l'instrument que els fou servit, net i acabat de polir, amb el punt de meravella que desperenten les eines noves. Servir-se'n representà viure intensament l'època, i la preocupació per la forma fou una indefugible realitat amb una gran càrrega d'història. Aquella etapa s'havia de recórrer, i les presses per a iniciar la següent no ens han de fer oblidar que un objectiu bàsic encara no ha estat aconseguit: els revisors i els correctors de català ens podrien dir en quin lloc del camí ens trobem els escriptors catalans en el terreny del domini de l'idioma. Que és, en definitiva, una part de l'ofici prèviament exigible.

Però aquella fou, també, una època plena de curiositat intel·lectual i va iniciar-se la revisió d'unes formes de sentimentalisme que llasten sovint la vida del país, i no pas únicament en el camp de les lletres. Les armes triades foren la causticitat i la ironia — cosa gairebé inevitable —, però amb la preocupació de marcar ben bé la línia divisòria entre la broma diumengera o de sobretaula i l'humor reflexiu que intenta, amb el somriure com a bisturi, de penetrar profundament les diverses capes de l'ànima. El somriure inclina a la pietat, i, tallant, travessa la tendresa, la poesia i l'absurd, tot tan real i tan humà.

Sorpren que en Molas, a l'hora de determinar unes influències, ni tan sols esmenti un fet que en Triadú ha situat amb una precisió admirable: «Els humoristes més destacats de l'escola anomenada sabadellenca tendeixen a un experiment cerebral que abraça sense reserves la seva obra i el seu pensament. Llur reacció contra els prejudicis de la moral corrent conté en el fons un profund afany renovador i de justícia... Llur ideari és escèptic amb els sentiments i amb els actes humans, però conté una consciència molt lúcida de la tragèdia col·lectiva. La posició intel·lectual i l'escepticisme pels valors individuals els porten a l'evasió de l'humor, amb el qual ataquen la societat moderna... Registren així l'aparició plena en el vell país, un dia renaixent i romàntic i sobretot a la ciutat, antany tan moderada i reclusa, de la mentalitat i les noves formes de vida de la primera postguerra europea.»¹ Algú, doncs, s'abocava a les finestres del laboratori per mirar món endins i món enllà, i no pas amb un urc solitari, sinó que la seva veu fou compresa i registrada. Crec que fou Carles Riba qui batejà aquell singular moviment, i el va definir amb una gran agudeses: «Interdependència [...la del cos i la seva ombra...] que els salva en darrer cas tots dos (tràgic i còmic, ironia i tendresa, infinitament gran i infinitament petit, etc.), component per aquí, més singu-

larment encara, la realitat més completa i, així, només simbòlica en ella mateixa, a què pugui aspirar una literatura.»²

Cal tenir en compte, a més, que aquell grup d'escriptors no caminava sol per un desert, i que no hi hagué cap conquesta de l'esperit, a Europa i arreu, que no trobés a Catalunya un eco apassionat i un propòsit de coneixement, amb la noble avidesa de posar-hi en contacte les nostres inquietuds. Tot plegat és prou recent i eí material prou a l'abast perquè ningú no pugui ignorar (i sobretot cap crític) que un poble — amb un destí tantes vegades advers — s'esforçava a establir el servei normal d'una cultura. Les tendències pugnaven entre elles, però ningú no començava a partir de zero, i darrera de cada tria hi havia una tradició abnegadament i tenaçment elaborada. I en gairebé tothom una illusió de futur que, malgrat les necessàries topades, tenia la coherència d'un gran ideal comú. En molts aspectes, la guerra no fou per a nosaltres una guerra civil, perquè no hi ha cap conflicte intern en el qual l'idioma hagi de pagar el dolorós tribut dels vençuts.

El període va ésser d'obertura a tots els enunciats socials, polítics, religiosos, filosòfics i estètics. Ara que acaronem esperances de represa — i ja ens preocupem de pensar si entre tots ho podem fer tot —, cal imaginar, i convido els joves a fer-ho, uns anys durant els quals sortien a Barcelona tants diaris en català com ara n'apareixen en llengua castellana, i almenys una dotzena de revistes en el nostre idioma que s'ocupaven de tots els temes. Encara que només fos en el sentit primari, i, en aquest cas, caricaturesc, de la «demanda de braços», és fàcil de comprendre que en una etapa de tant de compromís, als escriptors els fos impossible d'escapar de comprometre's. Contra el que afirma en Molas, m'atreveixo a insistir que tots van haver de viure — home i obra, d'alguna manera — «dins el temps». Això en l'aspecte cívic; la valoració qualitativa del treball de cadascú cal fer-la sense la pressa dels esquemes i amb una objectivitat ben històrica, evitant que l'enamorament per una teoria ens deixi veure, tan sols, allò que volem mirar.

Una obra no es pot aïllar del conjunt de circumstàncies que la determinen, i cada contribució personal, per molt nova que aparegui, procedeix d'unes posicions anteriors i aspira a ésser continuada. Per això té un sentit tan profund i és tan indispensable la cordial entesa entre les generacions.

Quan una part de la joventut actual — amb cor de veus madures, de vegades — es queixa de la desorientació intel·lectual d'entreguerres pretèrites (en Triadú, amb més clariïdència, parlava de «múltiples orientacions») oblida que la situació no ha canviat gaire, i, en molts aspectes, gens. Ens limitem a murmurar de les idees conegudes i provem de salvar-les amb etiquetes recents. Som, encara, enmig de guerres i entreguerres, tan injustes i gratuïtes les d'ara com les d'abans, però a mesura que les pedres són més conegudes, és més imperdonable d'ensopegar-hi. I això ens abasta tots, joves i vells.

Com que en Molas no explica (o jo no ho he sabut veure) en què consisteix el Realisme «històric», tot fa creure que només es tracta d'un nom nou per al Realisme socialista, vell de mig segle i amb prou obra feta per a poder-lo sospesar una mica decebuts. Tot el que el socialisme ha representat de conquesta en la dignificació de l'home no ha aconseguit de reflectir-ho en guanys convincents en el terreny de l'art. És més: s'ha produït la paradoxa que tot el que el socialisme té d'avanzada en els propòsits de salvació col·lectiva s'ha tornat decadent en voler entatxonar-ho a la creació artística. Es veu que es tracta de dues revolucions de signe diferent, que es poden i s'han de realitzar sense interferir-se. És tan absurd, i no em dol de repetir-me, intentar un art marxista com ho seria fer la prova d'un sindicalisme «artístic».

1. *Antologia de contistes catalans*. (1850-1950).
2. *Per comprendre*. 1988.